

Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (antroji kolegija) SPRENDIMAS

2018 m. gruodžio 19 d. *

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – SESV 49 ir 56 straipsniai – Įsisteigimo laisvė ir laisvė teikti paslaugas – Azartiniai lošimai – Automatizuoto loto lošimo ir kitų nustatyto laimėjimo skaičių lošimų valdymo paslaugos koncesija taikant vienintelio koncesininko modelį – Apribojimas – Privalomieji bendrojo intereso pagrindai – Proporcionalumas“

Byloje C-375/17

dėl *Consiglio di Stato* (Valstybės Taryba, Italija) 2017 m. gegužės 11 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2017 m. birželio 21 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

Stanley International Betting Ltd,

Stanleybet Malta Ltd

prieš

Ministero dell'Economia e delle Finanze,

Agenzia delle Dogane e dei Monopoli,

dalyvaujant:

Lottomatica SpA,

Lottoitalia Srl,

TEISINGUMO TEISMAS (antroji kolegija),

kuri sudaro antrosios kolegijos pirmininkės pareigas einanti trečiosios kolegijos pirmininkė A. Prechal, teisėjai C. Toader (pranešėja) ir A. Rosas,

generalinė advokatė E. Sharpston,

posėdžio sekretorius R. Schiano, administratorius,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2018 m. birželio 6 d. posėdžiui,

* Proceso kalba: italų.

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

- *Stanley International Betting Ltd*, atstovaujamos advokatų R. Jacchia, F. Ferraro, A. Terranova ir D. Agnello,
- *Stanleybet Malta Ltd.*, atstovaujamos advokatų D. Agnello ir M. Mura,
- *Lottoitalia Srl*, atstovaujamos advokatų F. Satta, R. Mastroianni, S. Fidanzia, A. Gigliola, R. Baratta ir A. Romano,
- Italijos vyriausybės, atstovaujamos G. Palmieri, padedamos *avvocati dello Stato* S. Fiorentino ir P. G. Marrone,
- Belgijos vyriausybės, atstovaujamos M. Jacobs ir L. Van den Broeck, padedamų advokatų P. Vlaemminck, R. Verbeke ir B. Van Vooren,
- Portugalijos vyriausybės, atstovaujamos L. Inez Fernandes, M. Figueiredo, A. Silva Coelho ir P. de Sousa Inês,
- Europos Komisijos, atstovaujamos H. Tserepa-Lacombe ir G. Gattinara ir P. Ondrůšek,

susipažinęs su 2018 m. rugsėjo 27 d. posėdyje pateikta generalinės advokatės išvada,

priima šį

Sprendimą

- 1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl SESV 49 ir 56 straipsnių, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principų bei 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/23/ES dėl koncesijos sutarčių suteikimo (OL L 94, 2014, p. 1) išaiškinimo.
- 2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant Jungtinėje Karalystėje registruotos bendrovės *Stanley International Betting Ltd* bei Maltoje įsteigtos jos patronuojamosios bendrovės *Stanleybet Malta ltd.* (toliau kartu – *Stanley*) ir *Ministero dell'Economia e delle Finanze* (Ekonomikos ir finansų ministerija, Italija) bei *Agenzia delle Dogane e dei Monopoli* (Muitinių ir monopolijų agentūra, Italija) (toliau – ADM) ginčą dėl viešojo pirkimo procedūros, organizuotos dėl koncesijos Italijoje teikti automatizuoto loto lošimo ir kitų nustatyto laimėjimo skaičių lošimų (toliau – loto) valdymo paslaugą suteikimo, teisėtumo.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

- 3 Direktyvos 2014/23 1 konstatuojamojoje dalyje nustatyta:

„Nesant aiškių Sąjungos lygiu nustatytų taisyklių, reglamentuojančių koncesijos sutarčių suteikimą, atsiranda teisinis netikrumas, kyla kliūčių laisvai teikti paslaugas ir iškraipomas vidaus rinkos veikimas. <...> Esant tinkamai, subalansuotai ir lanksčiai koncesijos sutarčių suteikimo teisinei sistemai, visiems Sąjungos ekonominės veiklos vykdytojams būtų užtikrintos veiksmingos ir nediskriminacinės galimybės patekti į rinką ir teisinis tikrumas; taip būtų sudarytos palankios sąlygos viešosioms investicijoms į infrastruktūrą ir strateginių paslaugų teikimui piliečiams. Tokia teisine sistema taip pat

būtų užtikrintas didesnis teisinis tikrumas ekonominės veiklos vykdytojams ir ji galėtų būti tarptautinių viešųjų pirkimų rinkų tolesnio atvėrimo ir pasaulio prekybos skatinimo pagrindas ir priemonė. <...>“

- 4 Šios direktyvos 51 straipsnio „Perkėlimas į nacionalinę teisę“ 1 dalies pirmos pastraipos pirmas sakiny yra toks:

„Valstybės narės užtikrina, kad įsigaliojusių įstatymai ir kiti teisės aktai, būtini, kad šios direktyvos būtų laikomasi ne vėliau kaip 2016 m. balandžio 18 d.“

- 5 Minėtos direktyvos 54 straipsnyje „Įsigaliojimas“ numatyta:

„Ši direktyva įsigalioja dvidešimtą dieną po jos paskelbimo *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje*.

Ši direktyva netaikoma koncesijų, dėl kurių konkursai vyko arba kurios buvo suteiktos anksčiau nei 2014 m. balandžio 17 d., suteikimui.“

Italijos teisė

1982 m. rugpjūčio 2 d. Įstatymas Nr. 528/1982 dėl loto lošimų ir su jais dirbančio personalo reglamentavimo

- 6 Pagal 1982 m. rugpjūčio 2 d. *legge n. 528 – Ordinamento del gioco del lotto e misure per il personale del lotto* (Įstatymas Nr. 528 dėl loto lošimų ir su jais dirbančio personalo reglamentavimo) (GURI, Nr. 222, 1982 m. rugpjūčio 13 d.) 1 straipsnį loto organizuoja valstybė, o loto paslaugą valdo ADM.

Įstatymas Nr. 190/2014

- 7 2014 m. gruodžio 23 d. *legge n. 190 – Disposizioni per la formazione del bilancio annuale e pluriennale dello Stato (legge di stabilità 2015)* (Įstatymas Nr. 190, nustatantis kasmetinio ir daugiamečio valstybės biudžeto formavimo nuostatas (2015 m. stabilumo įstatymas)) (GURI paprastasis priedas, Nr. 300, 2014 m. gruodžio 29 d., toliau – Įstatymas Nr. 190/2014) 1 straipsnio 653 dalyje numatyta:

„Kadangi baigiasi šiuo metu galiojanti koncesija ir siekiant užtikrinti viešąjį interesą vykdant automatizuoto „Loto“ lošimo ir kitų nustatyto laimėjimo skaičių lošimų valdymo paslaugas renkant statymus per koncesininkų tinklą <...> ar nuotoliniu būdu, po [ADM] laikantis Europos ir nacionalinių taisyklių organizuoto viešojo pirkimo bus suteikta koncesija vienai kvalifikuotai ir statymų rinkimo bei valdymo srityje patyrusiai įmonei, kurios pagrindinė buveinė yra Europos ekonominės erdvės valstybėje narėje ir kuri atitinka moralaus patikimumo, techninius ir ekonominius kriterijus, atrinktai po konkurencingo ir nediskriminacinio atviro konkurso. Rengiant konkursą numatomos šios esminės sąlygos:

- a) koncesija suteikiama devyneriems metams ir negali būti atnaujinama;
- b) atranka grindžiama ekonomiškai naudingiausio pasiūlymo kriterijumi, o nurodant kainą finansinis pasiūlymas turi viršyti minimalią 700 mln. EUR bazinę kainą;
- c) pirmą vietą užėmęs dalyvis 350 mln. EUR turi pervesti sudarant sutartį 2015 m., 250 mln. EUR – 2016 m., realiai jam pradėjus teikti lošimo paslaugą, o 2017 m. likusią sumą – iki tų metų balandžio 30 d.;

- d) koncesininkas gali naudotis telekomunikacijų tinklais teikdamas tiesiogines ar netiesiogines su automatizuoto „Loto“ lošimo ir kitų nustatyto laimėjimo skaičių lošimų statymų rinkimu nesusijusias paslaugas, jei, [ADM] nuomone, jos suderinamos su pačiu rinkimu;
- e) už paslaugą koncesininkas gauna 6 % nuo surinktos sumos;
- f) pareiga atnaujinti tinklo sistemos technologiją ir lošimų terminalus remiantis kokybės normomis, kurios užtikrina aukščiausią saugumo ir patikimumo lygį, laikantis investicijų plano, kuris yra techninio pasiūlymo sudedamoji dalis;
- g) koncesininko pareiga kasmet pervesti valstybei sumą, kuri nebuvo investuota pagal f punkte nurodytą planą;
- h) kiekvieno konkurento pareiga dalyvaujant konkurse į [ADM] sąskaitą pervesti sumą, lygią 654 dalyje numatytam atlyginimui; ši suma bus grąžinta tik konkurso nelaimėjusiems dalyviams.“

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

- 8 Iš Teisingumo Teismo turimos bylos medžiagos matyti, kad Italijoje loto organizuoja valstybė pagal dvigubą koncesijų tvarką: pirmoji susijusi su statymų rinkimu, patikėtu įvairiems rinkimo punktam, priklausantiems įvairiems koncesininkams, o antroji susijusi su laimingų skaičių ištraukimo ir įmokų rinkimo tinklo automatizuoto valdymo paslaugomis, kurios anksčiau buvo tiesiogiai pavestos teikti *Lottomatica SpA*.
- 9 Artėjant prie šios sutarties pabaigos (2016 m. birželio 8 d.), ADM buvo patikėta užduotis organizuoti konkursą dėl naujos koncesijos, kurios esminės bendrosios sąlygos numatytos Įstatymo Nr. 190/2014 1 straipsnio 653 dalyje.
- 10 Pranešimas apie tokį konkursą buvo paskelbtas 2015 m. gruodžio 17 d. *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje* ir 2015 m. gruodžio 21 d. *Gazzetta ufficiale della Repubblica italiana*. Pranešime teikti pasiūlymus buvo nustatytas terminas iki 2016 m. kovo 16 d. ir buvo nurodyta koncesijos suma, t. y. 2014 m. surinkta 6 600 000 000 EUR suma.
- 11 Be pranešime nurodytų esminių sąlygų, konkurso specifikacijų 5.3 punkte kaip ekonominio ir finansinio pajėgumo sąlyga, kurią turi tenkinti dalyviai, buvo numatyta, jog apyvarta iš valdymo ar statymų rinkimo veiklos 2012–2014 m. arba 2013–2015 m. turi būti mažiausiai 100 mln. EUR.
- 12 Dėl techninio pajėgumo konkurso specifikacijų 5.4 punkto a papunktyje reikalaujama, kad būtų „paskutinių trejų metų laikotarpiu 2012–2014 m. arba 2013–2015 m. kiekvienais atskirais finansiniais metais bendrai priimta 350 mln. EUR statymų iš įvairių lošimų per terminalą“, ir patikslinama, kad „tuo atveju, kai konkurso dalyvis vykdo veiklą šiame sektoriuje mažiau nei trejus metus, tačiau ne mažiau kaip 18 mėn., priimtų statymų vertė būtų proporcingai apskaičiuojama atsižvelgiant į faktinį statymų priėmimo laikotarpį“.
- 13 Pagal minėtų specifikacijų 11 punktą konkurso dalyvis turi pateikti investicijų planą, struktūros projektą ir plėtros projektą.
- 14 Pagal specifikacijų 12.4 punktą finansinis pasiūlymas turi „viršyti nustatytą minimalią 700 mln. EUR bazinę kainą“, patikslinant, kad pasiūlymai turi būti pateikti nurodant ne mažesnę kaip 3 mln. sumą. Specifikacijų 15.3 punkte numatytas sutarties skyrimas remiantis ekonomiškai naudingiausio pasiūlymo kriterijumi.

- 15 Loto paslaugų valdymo koncesijos sutarties projekto (toliau – sutarties projektas) 22 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „pasibaigus koncesijos laikotarpiui koncesininkas perduoda [ADM] be jokio mokesčio visą materialųjį ir nematerialųjį turtą, kurį sudaro statymų priėmimo faktinių punktų tinklas ir visa nuosava automatizuota sistema, įskaitant patalpas, įrangą ir terminalus visuose statymų priėmimo punktuose, įrangą, struktūras, programas, archyvus ir visus kitus elementus, reikalingus pačiai sistemai, kurią sudaro ADM paskiausiai patvirtintas inventorių, valdyti ir pilnai veikti“.
- 16 Šio projekto 30 straipsnio, apibrėžiančio koncesijos atšaukimo ar nutraukimo priežastis, 2 dalyje nustatyta:
- „ADM, saugodama valstybės išdo ir vartotojų interesus, nutraukia koncesiją <...> taip pat šiais atvejais:
- <...>
- h) <...> bet kokia prielaida, kad padarytas nusikaltimas, dėl kurio buvo pateiktas kaltinamasis aktas ir dėl kurio ADM, atsižvelgdama į jo pobūdį, sunkumą, įvykdymo būdą ir sąsajas su pagal koncesiją patikėta veikla, įvertintų koncesininką kaip nepatikimą, neprofesionalų ir netinkamos moralės <...>;
- <...>
- k) koncesininkas pažeidė teisės aktus, susijusius su nesąžiningų, neteisėtų ir pagrindinių lošimų draudimu, visų pirma pats arba per bet kur įsikūrusias kontroliuojamas ar susijusias bendroves Italijos teritorijoje organizuoja lošimus, panašius į automatizuotą loto lošimą, ar kitus nustatyto laimėjimo skaičių lošimus arba pagal Italijos teisinę sistemą draudžiamus lošimus, neturėdamas tam leidimo;
- <...>“
- 17 2016 m. gegužės 16 d. sprendimu koncesija buvo suteikta *Lottoitalia Srl*, kuri konkurse dalyvavo kaip laikinoji įmonių grupė, sudaryta iš *Lottomatica* ir trijų kitų bendrovių.
- 18 *Stanley* Italijoje veikia nustatyto laimėjimo lažybų sektoriuje per „duomenų perdavimo centrus“ (toliau – DPC), kurie teikia sporto lažybų organizavimo paslaugas.
- 19 Manydama, kad jai buvo neleista dalyvauti konkurse dėl loto paslaugos koncesijos, *Stanley* pateikė *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacijaus regiono administracinis teismas, Italija) skundą dėl atrankos procedūros panaikinimo, ginčydama Įstatymo Nr. 190/2014 1 straipsnio 653 dalies ir tam tikrų dalyvavimo konkurse sąlygų, numatytų specifikacijose ir sutarties projekte, suderinamumą su Sąjungos teise.
- 20 2016 m. balandžio 21 d. sprendimu *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacijaus regiono administracinis teismas) atmetė *Stanley* skundą.
- 21 Pagal šį sprendimą loto labai skiriasi nuo kitų lošimų, nes tai vienintelis lošimas, kuriame valstybė prisiima ekonominę riziką ir kuriam būdingas statymų rinkimo ir lošimo valdymo etapų atskyrimas. Šie skirtumai pateisina vienintelio koncesininko valdyti loto paslaugą pasirinkimą, nes toks modelis užtikrina su daugeto koncesininkų veiklos koordinavimu susijusių išlaidų sumažinimą ir skatina mažesnę konkurenciją rinkoje, taigi ir atsakingą lošimo valdymą.

- 22 Minėtas teismas nusprendė, kad dalyvavimo konkurse kriterijai buvo pritaikyti ir proporcingi sutarties dalykui, nes, remiantis statistika, buvo akivaizdu, kad iš nustatyto laimėjimo skaičių lošimų statymų per pastaruosius 5 metus buvo surinkta 6 mlrd. EUR per metus, todėl koncesininko apyvarta buvo apie 400 mln. EUR. Be to, šis teismas patikslino, kad mažiausiai 15 sektoriaus operatorių atitiko minėtus kriterijus.
- 23 *Stanley* kreipėsi į *Consiglio di Stato* (Valstybės Taryba, Italija), prašydama šio sprendimo peržiūros.
- 24 Grįsdama šį skundą *Stanley* tvirtina, jog tai, kad loto, priešingai nei kitiems lošimams ar lažyboms, taikomas vienintelio koncesininko modelis, neatitinka Sąjungos teisės. Ji tvirtina, kad dalyvavimo konkurse sąlygos, konkrečiai dėl bazinės kainos ir atvejų, dėl kurių koncesijos sutartis gali būti nutraukta, yra pernelyg griežtos ir gali atgrasinti nuo dalyvavimo konkurse. Ji tvirtina, kad pasibaigus koncesijos sutarčiai tinklo neatlygintinas perdavimas ADM neatitinka jurisprudencijos, suformuotos 2016 m. sausio 28 d. Sprendime *Laezza* (C-375/14, EU:C:2016:60).
- 25 Manydamas, kad dėl ginčo pagrindinėje byloje kyla Sąjungos teisės išaiškinimo klausimas, į kurį šiuo metu jurisprudencijoje nėra atsakymo, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nusprendė dėl to kreiptis į Teisingumo Teismą.
- 26 Šiomis aplinkybėmis *Consiglio di Stato* (Valstybės Taryba) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:
- „1. Ar Sąjungos teisė, būtent įsisteigimo teisė ir laisvė teikti paslaugas bei nediskriminavimo, skaidrumo, konkurencijos laisvės, proporcingumo ir nuoseklumo principai, turi būti aiškinama taip, kad ji draudžia tokią nuostatą, kaip įtvirtinta įstatymo [Nr. 190/2014] 1 straipsnio 653 dalyje ir atitinkamuose įgyvendinimo aktuose, kurioje tik į vieną paslaugų koncesininką orientuotas konkurso modelis „monoproviding“ taikomas Loto lošimo paslaugoms, tačiau netaikomas kitiems lošimams ar lažyboms?
 2. Ar Sąjungos teisė, būtent įsisteigimo teisė ir laisvė teikti paslaugas bei [Direktyva 2014/23/ES] ir nediskriminavimo, skaidrumo, konkurencijos laisvės, proporcingumo ir nuoseklumo principai, turi būti aiškinama taip, kad ji draudžia skelbimą apie konkursą, kuriame numatyta gerokai didesnė ir nepagrįsta bazinė kaina, atsižvelgiant į loto lošimo koncesijos suteikimo konkurso specifikacijos 5.3, 5.4, 11, 12.4 ir 15.3 punktuose numatytus ekonominio ir finansinio pajėgumo, taip pat organizacinius ir techninius reikalavimus?
 3. Ar Sąjungos teisė, būtent įsisteigimo teisė ir laisvė teikti paslaugas bei [Direktyva 2014/23] ir nediskriminavimo, skaidrumo, konkurencijos laisvės, proporcingumo ir nuoseklumo principai, turi būti aiškinama taip, kad ji draudžia tokią nuostatą, kaip nustatyta sutarties projekto 30 straipsnyje, pagal kurią faktiškai nurodoma pasirinkti arba naują koncesiją, arba tolesnį naudojimąsi laisve teikti įvairias lažybų paslaugas tarpvalstybiniu lygmeniu, todėl nusprendus dalyvauti konkurse dėl naujos koncesijos suteikimo reikėtų atsisakyti tarpvalstybinės veiklos, nors šios teisėtumą Teisingumo Teismas ne kartą pripažino?“

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl priimtinumų

- 27 *Lottoitalia* ir Italijos vyriausybė mano, kad prašymas priimti prejudicinį sprendimą turi būti pripažintas nepriimtiniu, nes nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą tik pakartojami *Stanley* pasiūlyti klausimai, nenurodant priežasčių, dėl kurių nacionalinis teismas nusprendė kreiptis į Teisingumo Teismą, ir nepagrindžiant jų reikalingumo.

- 28 Šiuo klausimu reikia priminti, kad pagal suformuotą jurisprudenciją klausimams dėl Sąjungos teisės aiškinimo taikoma reikšmingumo prezumpcija. Teisingumo Teismas gali atsisakyti priimti sprendimą dėl nacionalinio teismo pateikto prašymo, tik jeigu akivaizdu, kad prašomas Sąjungos teisės išaiškinimas neturi jokio ryšio su tikrove arba pagrindinės bylos dalyku, jeigu problema hipotetinė arba Teisingumo Teismas neturi faktinės ir teisinės informacijos, būtinos naudingai atsakyti į jam pateiktus klausimus (2016 m. rugsėjo 8 d. Sprendimo *Politanò*, C-225/15, EU:C:2016:645, 22 punktas ir nurodyta jurisprudencija).
- 29 Iš suformuotos jurisprudencijos taip pat matyti, kad, siekiant pateikti nacionaliniam teismui naudingą Sąjungos teisės aktų išaiškinimą, būtina, kad šis teismas aprašytų faktinį ir teisinį pagrindą, su kuriuo susiję jo pateikiami klausimai, arba bent paaiškintų faktines aplinkybes, kuriomis grindžiami šie klausimai. Be to, sprendime dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą turi būti nurodytos tikslios priežastys, dėl kurių nacionalinis teismas kelia Sąjungos teisės aiškinimo klausimus ir mano, jog būtina Teisingumo Teismui pateikti prejudicinį klausimą (2015 m. sausio 22 d. Sprendimo *Stanley International Betting ir Stanleybet Malta*, C-463/13, EU:C:2015:25, 27 punktas ir nurodyta jurisprudencija).
- 30 Nagrinėjamu atveju prašymas priimti prejudicinį sprendimą pakankamai apibrėžia pagrindinės bylos teises ir faktines aplinkybes. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nurodyta informacija dėl pateiktų klausimų reikšmingumo ginčo sprendimui leidžia įvertinti šių klausimų prasmę ir pateikti į juos naudingą atsakymą, kaip, beje, tai patvirtina ir Belgijos bei Portugalijos vyriausybės raštu pateiktos pastabos.
- 31 Be to, kaip nurodyta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo rekomendacijų nacionaliniams teismams dėl prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo (OL C 257, 2018, p. 1) 3 punkte, Teisingumo Teismas savo kompetenciją priimti prejudicinį sprendimą dėl Sąjungos teisės išaiškinimo ar galiojimo įgyvendina tik nacionalinių teismų iniciatyva, nesvarbu, ar pagrindinės bylos šalys prašė į jį kreiptis. Kadangi bylą nagrinėjantis nacionalinis teismas yra atsakingas už sprendimo priėmimą, tik jis, atsižvelgdamas į konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes, turi įvertinti, ar jo sprendimui priimti būtina pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, ir Teisingumo Teismui pateikiamų klausimų svarbą.
- 32 Tokiomis aplinkybėmis reikia pripažinti, kad prašymas priimti prejudicinį sprendimą yra priimtinas.

Dėl esmės

- 33 Savo trimis klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės nori išsiaiškinti dėl pagrindinėje byloje nagrinėjamų nacionalinės teisės aktų ir tam tikrų juos įgyvendinant priimtų aktų nuostatų atitikties SESV 49 ir 56 straipsniams, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principams, taip pat Direktyvos 2014/23 nuostatomis.

Dėl Direktyvos 2014/23 taikymo „ratione temporis“

- 34 Pirmiausia reikia pažymėti, kad, pagal viešojo pirkimo srityje suformuotą ir pagal analogiją paslaugų koncesijai taikomą jurisprudenciją iš principo taikytina direktyva, galiojanti tuo momentu, kai perkančioji organizacija pasirenka procedūrą, kurią taikys, ir galutinai išsprendžia klausimą, ar privaloma iš anksto skelbti konkursą viešojo pirkimo sutarčiai sudaryti. Tačiau direktyvos, kurios perkėlimo terminas baigėsi po šio momento, nuostatos netaikytinos (pagal analogiją žr. 2016 m. balandžio 7 d. Sprendimo *Partner Apelski Dariusz*, C-324/14, EU:C:2016:214, 83 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).

- 35 Nagrinėjamu atveju apie pagrindinėje byloje nagrinėjamą konkursą buvo paskelbta 2015 m. gruodžio 17 d. *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje*, t. y. dar nesibaigus Direktyvos 2014/23 perkėlimo į nacionalinę teisę terminui (2016 m. balandžio 18 d.), ir, kaip nurodo generalinė advokatė savo išvados 30 punkte, nebuvo nustatyta, kad toks perkėlimas į nacionalinę teisę jau būtų atliktas skelbiant minėtą konkursą.
- 36 Tokiomis aplinkybėmis ši direktyva *ratione temporis* pagrindinėje byloje netaikytina.

Dėl pirmojo klausimo

- 37 Savo pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar SESV 49 ir 56 straipsniai turi būti aiškinami taip, kad jie draudžia tokius nacionalinės teisės aktus, kaip nagrinėjami pagrindinėje byloje, pagal kuriuos numatoma, kad, kitaip nei kitų lošimų ir lažybų atveju, kur taikomas koncesininkų daugeto modelis, loto paslaugos valdymo koncesija suteikiama tik vienam koncesininkui.
- 38 Kaip jau kelis kartus yra patvirtinęs Teisingumo Teismas, valstybės narės toks teisės aktas, kaip nagrinėjamas pagrindinėse bylose, pagal kurį ūkinės veiklos vykdymas priklauso nuo koncesijos gavimo ir kuriame numatyti įvairūs koncesijos panaikinimo atvejai, yra SESV 49 ir 56 straipsniuose garantuojamų laisvių ribojimas (2012 m. vasario 16 d. Sprendimo *Costa ir Cifone*, C-72/10 ir C-77/10, EU:C:2012:80, 70 punktas ir 2015 m. sausio 22 d. Sprendimo *Stanley International Betting ir Stanleybet Malta*, C-463/13, EU:C:2015:25, 46 punktas).
- 39 Taip yra tiek vieno koncesininko modelio, tiek daugeto koncesininkų modelio atveju. Todėl, kaip savo išvados 43 punkte nurodė generalinė advokatė, sprendimas, pagal kurį norint užsiimti nagrinėjama veikla reikia gauti koncesiją ir kuriame nusprendžiama organizuoti konkursą laikantis vieno koncesininko modelio, turi būti vertinamas atsižvelgiant į minėtus straipsnius.
- 40 Kalbant apie šį vertinimą, reikia priminti, kad nors, nesant suderinimo Sąjungos lygiu, azartinių lošimų srityje valstybės narės gali laisvai nustatyti savo politikos šioje srityje tikslus, nes turi plačią diskreciją pasirinkti, kaip jos mano, tinkamiausią vartotojų ir socialinės santvarkos apsaugos lygį, jų nustatyti apribojimai turi atitikti Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nustatytus, be kita ko, jų pateisinimo privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais ir proporcingumo reikalavimus (šiuo klausimu žr. 2016 m. rugsėjo 8 d. Sprendimo *Politanò*, C-225/15, EU:C:2016:645, 39 ir 40 punktus ir nurodytą jurisprudenciją).
- 41 Taigi reikia įvertinti, ar toks ribojimas gali būti leidžiamas remiantis SESV 51 ir 52 straipsniuose, taikomuose ir laisvės teikti paslaugas sričiai pagal SESV 62 straipsnį, aiškiai numatytais leidžiančiomis nukrypti nuostatomis viešosios tvarkos, visuomenės saugumo ir jos sveikatos sumetimais arba, atsižvelgiant į Teisingumo Teismo jurisprudenciją, pateisinamas privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais (2015 m. sausio 22 d. Sprendimo *Stanley International Betting ir Stanleybet Malta*, C-463/13, EU:C:2015:25, 47 punktas ir nurodyta jurisprudencija).
- 42 Nagrinėjamu atveju, kalbant apie pagrindinėje byloje aptariamų teisės aktų tikslus, Italijos vyriausybė tvirtina, kad vieno koncesininko modelis atitiko, be kita ko, poreikį nukreipti lošimų veiklą į kontroliuojamą aplinką ir atsakingo valdymo logiką, mažinant konkurenciją šioje specialioje rinkoje. Ji priduria, kad dėl techninių priežasčių toks pasirinkimas buvo būtinas, nes alternatyvaus modelio, t. y. koncesininkų daugeto modelio, atveju būtų reikėję dvigubo kontrolės lygio per subjektą, kuris turėtų koordinuoti ir vienodinti skirtingų koncesininkų veiklą, o tokia struktūrą lemtų didesnes išlaidas.
- 43 Šiuo klausimu, kaip ankstesnėje jurisprudencijoje, susijusioje su azartiniais lošimais, nurodė Teisingumo Teismas, vartotojų apsauga, sukčiavimo ir piliečių skatinimo pernelyg išlaidauti lošiant prevencija gali būti kvalifikuojamos kaip privalomieji bendrojo intereso pagrindai, pateisinantys iš SESV 49 ir

56 straipsnių išplaukiančių pagrindinių laisvių ribojimus (šiuo klausimu žr. 2015 m. sausio 22 d. Sprendimo *Stanley International Betting ir Stanleybet Malta*, C-463/13, EU:C:2015:25, 48 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).

- 44 Vis dėlto, kaip matyti iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos, administraciniais sunkumais ir ekonominiais motyvais negalima pateisinti Sąjungos teise garantuojamos pagrindinės laisvės apribojimo (šiuo klausimu žr. 2011 m. birželio 30 d. Sprendimo *Zeturf*, C-212/08, EU:C:2011:437, 48 ir 52 punktus ir nurodytą jurisprudenciją).
- 45 Vis dėlto reikia pabrėžti, kad Teisingumo Teismo pagal SESV 267 straipsnį nagrinėjamoje byloje klausimo, kokių tikslų iš tiesų siekiama nacionalinės teisės aktais, nagrinėjimas priklauso prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo kompetencijai (2014 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Pfleger ir kt.*, C-390/12, EU:C:2014:281, 47 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).
- 46 Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atsižvelgdamas į Teisingumo Teismo pateiktą nuorodą, taip pat turi patikrinti, ar valstybių narių nustatyti apribojimai atitinka iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos kylančias proporcingumo sąlygas (2014 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Pfleger ir kt.*, C-390/12, EU:C:2014:281, 48 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).
- 47 Nagrinėjamu atveju vienas iš pagrindinėje byloje nagrinėjamų teisės aktų tikslų iš tikrųjų, kaip tvirtina Italijos vyriausybė, yra sumažinti konkurenciją specialioje loto paslaugų valdymo rinkoje, o vienintelio koncesininko modelis, panašu, gali padėti pasiekti šį tikslą.
- 48 Iš tikrųjų iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad, skirtingai nei laisvos ir neiškreiptos konkurencijos tradicinėje rinkoje sukūrimas ir tokios konkurencijos taikymas itin specifinėje rinkoje, t. y. keliems operatoriams, kuriems leidžiama organizuoti tą patį azartinį lošimą, gali turėti žalingą poveikį dėl to, kad tie subjektai bus linkę varžytis išradingumu, siekdami, kad vienų pasiūlymas būtų patrauklesnis nei konkurentų, ir taip padidins su lošimu susijusias vartotojų išlaidas ir jų priklausomybės riziką (2014 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Pfleger ir kt.*, C-390/12, EU:C:2014:281, 46 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).
- 49 Be to, kadangi nacionalinės valdžios institucijos, įgyvendinamos turimą diskreciją, pasirenka azartinių lošimų rengimo, veiklos organizavimo ir kontrolės būdus, vien tai, kad valstybė narė loto paslaugos valdymo koncesijai pasirinko vieno koncesininko modelį, t. y. kitą modelį, nei toje pačioje valstybėje narėje taikomas kitų azartinių lošimų organizavimui, negali turėti poveikio pagrindinėje byloje nagrinėjamų teisės aktų proporcingumo vertinimui, nes minėti aktai turi būti vertinami tik atsižvelgiant į jais siekiamą tikslą.
- 50 Iš tiesų teisinio reglamentavimo skirtumas savaime negali paveikti tokio vieno koncesininko modelio tinkamumo piliečių skatinimo pernelyg išlaidauti lošiant prevencijos ir kovos su priklausomybe nuo lošimų tikslui, dėl kurio jis buvo nustatytas, užtikrinti (pagal analogiją žr. 2018 m. vasario 28 d. Sprendimo *Sporting Odds*, C-3/17, EU:C:2018:130, 23 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).
- 51 Vis dėlto duali azartinių lošimų rinkos organizavimo sistema gali pažeisti SESV 56 straipsnį, jeigu konstatuojama, kad kompetentingos valdžios institucijos vykdo politiką, skatinančią dalyvauti kituose azartiniuose lošimuose, nei organizuojamuose pagal vienos koncesijos modelį, o ne mažina galimybes lošti ir riboja šio sektoriaus veiklą nuosekliai ir sistemiškai, todėl pasinaudojant vienos koncesijos sistema nebegalima veiksmingai pasiekti tikslo užkirsti kelią skatinimui pernelyg išlaidauti lošiant ir kovoti su priklausomybe nuo lošimų, dėl kurio ir buvo nustatyta minėta vienos koncesijos sistema (pagal analogiją žr. 2018 m. vasario 28 d. Sprendimo *Sporting Odds*, C-3/17, EU:C:2018:130, 24 punktą ir jurisprudenciją).

- 52 Tokia duali sistema yra suderinama su SESV 56 straipsniu, jei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nustatys, kad laisvą paslaugų teikimą ribojančiais teisės aktais iš tiesų nuosekliai ir sistemiškai įgyvendindami atitinkamos valstybės narės nurodyti tikslai (šiuo klausimu žr. 2018 m. vasario 28 d. Sprendimo *Sporting Odds*, C-3/17, EU:C:2018:130, 33 punktą).
- 53 Atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta, į pirmąjį klausimą reikia atsakyti, kad SESV 49 ir 56 straipsniai turi būti aiškinami kaip nedraudžiantys tokių nacionalinės teisės aktų, kaip nagrinėjami pagrindinėje byloje, pagal kuriuos numatoma, kad, kitaip nei kitų lošimų ir lažybų atveju, kur taikomas koncesininkų daugeto modelis, loto paslaugos valdymo koncesija suteikiama tik vienam koncesininkui, jei nacionalinis teismas nustato, kad laisvą paslaugų teikimą ribojančiais nacionalinės teisės aktais iš tiesų nuosekliai ir sistemiškai įgyvendindami atitinkamos valstybės narės nurodyti tikslai.

Dėl antrojo klausimo

- 54 Savo antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar SESV 49 ir 56 straipsniai, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principai turi būti aiškinami taip, kad jie draudžia tokius nacionalinės teisės aktus ir jiems įgyvendinti priimtus aktus, kaip nagrinėjami pagrindinėje byloje, pagal kuriuos numatoma didelė pradinė loto paslaugos valdymo koncesijos kaina atsižvelgiant į kitus ekonominio ir finansinio pajėgumo, taip pat organizacinius ir techninius reikalavimus.
- 55 Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad tiek koncesijos sutarties sąlygos, tiek dalyvavimo atitinkamame konkurse sąlygos, įskaitant pradinę kainą, gali padaryti mažiau patrauklų naudojimąsi SESV 49 ir 56 straipsniuose įtvirtintomis laisvėmis, todėl jos turi būti pagrįstos ir atitikti proporcingumo principo reikalavimus.
- 56 Iš suformuotos jurisprudencijos matyti, kad tokią, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, koncesiją suteikianti valdžios institucija turi pareigą užtikrinti skaidrumą, t. y. kiekvienam potencialiam konkurso dalyviui turi užtikrinti tinkamą viešumo laipsnį, leidžiantį koncesiją atverti konkurencijai ir vykdyti suteikimo procedūrų nešališkumo kontrolę (2012 m. vasario 16 d. Sprendimo *Costa ir Cifone*, C-72/10 ir C-77/10, EU:C:2012:80, 72 punktas ir nurodyta jurisprudencija).
- 57 Šiomis aplinkybėmis pagrindinis skaidrumo principo, išplaukiančio iš lygybės principo, tikslas yra užtikrinti, kad bet kuris suinteresuotasis subjektas, remdamasis visa atitinkama informacija, galėtų nuspręsti dalyvauti konkursuose ir garantuoti, kad perkančioji organizacija neturėtų favoritų ir nesieltų savavališkai. Tai reiškia, kad visos sutarties sudarymo procedūros sąlygos ir taisyklės turi būti suformuluotos aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai, kad leistų visiems deramai informuotiems ir rūpestingiems konkurso dalyviams suprasti jų tikslų reikšmę ir juos aiškinti vienodai, o perkančiajai organizacijai – veiksmingai patikrinti, ar konkurso dalyvių pasiūlymai atitinka konkrečiam pirkimui taikomus kriterijus (2012 m. vasario 16 d. Sprendimo *Costa ir Cifone*, C-72/10 ir C-77/10, EU:C:2012:80, 73 punktas ir nurodyta jurisprudencija).
- 58 Pirkimo vertė yra esminė informacija, kuri, laikantis skaidrumo principo, turi būti nurodyta bent jau apytiksliai pranešime apie pirkimą, kaip tai savo išvados 59 punkte nurodė generalinė advokatė; numatoma pirkimo vertė turi būti pagrįsta objektyviais kriterijais.
- 59 Nagrinėjamu atveju, nors iš tikrųjų, kaip nurodė *Stanley*, remiantis Įstatymo Nr. 190/2014 1 straipsnio 653 dalimi pagrindinėje byloje nagrinėjamos koncesijos pradinė kaina yra 700 mln. EUR, t. y. dvigubai daugiau, nei konkurso specifikacijų 5.3 punkte numatytoje ekonominio ir finansinio pajėgumo sąlygoje, reikia pažymėti, kad ta sąlyga, kuri susijusi tik su statymais, ūkio subjekto surinktais praeityje, neleidžia daryti išvados dėl numanomos pardavimo vertės objektyvumo.

- 60 Kaip savo išvados 61 ir 62 punktuose nurodė generalinė advokatė, ši vertė taip pat turi būti vertinama atsižvelgiant į labai didelę koncesijos sumą, t. y. 6 600 mln. EUR per metus, o metinis koncesininko atlyginimas už teikiamą paslaugą sudaro 6 % nuo surinktos sumos, t. y. apie 400 mln. EUR, ir į galimų kandidatų galimybę dalyvauti konkurse sukuriant laikiną įmonių grupę. Be to, dėl pastarojo aspekto pažymėtina, jog iš 2016 m. balandžio 21 d. *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* (Lacijaus regiono administracinis teismas) sprendimo matyti, kad mažiausiai 15 sektoriaus operatorių atitiko ši dalyvavimo konkurse kriterijų.
- 61 Taip pat šio Įstatymo Nr. 190/2014 1 straipsnio 653 dalies c punkte numatytas pirmąją vietą konkurse užėmusio dalyvio nurodytos kainos mokėjimas dalimis tris kartus 2015–2017 m.
- 62 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, panašu, kad nagrinėjamu atveju pradinė kaina buvo nurodyta aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai, taip pat ji objektyviai pagrįsta.
- 63 Vis dėlto reikia pridurti, kad, kaip matyti iš šio sprendimo 46 nurodytos jurisprudencijos, pagrindinėje byloje nagrinėjamų nacionalinės teisės aktų proporcingumą galiausiai turi įvertinti nacionalinis teismas. Tas pats galioja ir šių teisės aktų atitikties skaidrumo principui vertinimui.
- 64 Atsižvelgiant į tai, į antrąjį klausimą reikia atsakyti, kad SESV 49 ir 56 straipsniai, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principai turi būti aiškinami kaip nedraudžiantys tokių nacionalinės teisės ir juos įgyvendinančių aktų, kaip nagrinėjami pagrindinėje byloje, pagal kuriuos numatoma didelė pradinė loto paslaugos valdymo koncesijos kaina, jei ši kaina nurodyta aiškiai, tiksliai, nedviprasmiškai ir yra objektyviai pagrįsta, o tai turi patikrinti nacionalinis teismas.

Dėl trečiojo klausimo

- 65 Trečiasis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo klausimas, panašu, yra grindžiamas tvirtinimu, kad Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje yra pripažinęs veiklos, susijusios su azartinių lošimų valdymu, taikant laisvo paslaugų per DPC teikimo sistemą, teisėtumą.
- 66 Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad Teisingumo Teismas yra pripažinęs pagrįstu koncesijų sistemos taikymą azartinių lošimų srityje, konstatuodamas, kad tokia sistema gali būti veiksminga kontroliuojant šiame sektoriuje veikiančius operatorius, siekiant, kad ši veikla nebūtų naudojama kriminaliniams tikslams ar sukčiavimui (šiuo klausimu žr. 2013 m. rugsėjo 12 d. Sprendimo *Biasci ir kt.*, C-660/11 ir C-8/12, EU:C:2013:550, 24 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).
- 67 Nors Teisingumo Teismas yra pripažinęs tam tikrų konkursų dėl su azartiniais lošimais susijusių paslaugų koncesijos sutarčių suteikimo nuostatas nesuderinamomis su Sąjungos teise, jis nėra nusprendęs dėl su azartinių lošimų veikla susijusio valdymo per DPC teisėtumo.
- 68 Atsižvelgiant į šį patikslinimą reikia taip performuluoti trečiąjį klausimą: prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar SESV 49 ir 56 straipsniai, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principai turi būti aiškinami taip, kad jie draudžia tokias nuostatas, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, t. y. koncesijos sutarties projekto, esančio tarp konkurso dokumentų, nuostatas, kuriose numatytas loto paslaugos valdymo koncesijos panaikinimas, jei:
- padarytas nusikaltimas, dėl kurio buvo pateiktas kaltinamasis aktas ir dėl kurio perkančioji organizacija, atsižvelgdama į jo pobūdį, sunkumą, įvykdymo būdą ir sąsajas su pagal koncesiją patikėta veikla, įvertintų koncesininką kaip nepatikimą, neprofesionalų ir netinkamos moralės,
 - koncesininkas pažeidė teisės aktus, susijusius su nesąžiningų, neteisėtų ir pagrindinių lošimų draudimu, visų pirma pats arba per bet kur įsikūrusias kontroliuojamas ar susijusias bendroves organizuoja lošimus, panašius į loto lošimą, neturėdamas tam leidimo.

- 69 Kaip buvo nurodyta šio sprendimo 38–40 punkte, nacionalinės teisės aktas, pagal kurį ūkinės veiklos vykdymas priklauso nuo koncesijos gavimo ir kuriame numatyti įvairūs koncesijos panaikinimo atvejai, yra SESV 49 ir 56 straipsniuose garantuojamų laisvių ribojimas. Todėl, kad būtų pripažintos suderinamomis su minėtais straipsniais, panaikinimo sąlygos turi būti pagrįstos privalomaisiais bendrojo intereso pagrindais ir atitikti proporcingumo kriterijų. Šios sąlygos taip pat turi atitikti šio sprendimo 56 ir 57 punktuose minėtą skaidrumo kriterijų.
- 70 Atsižvelgiant į šias aplinkybes, reikia atsakyti į trečiąją prejudicinį klausimą.
- 71 Pirmiausia dėl koncesijos panaikinimo sąlygos, susijusios su kaltinimų pateikimu, numatytos sutarties projekto 30 straipsnio 2 dalies h punkte, pažymėtina, jog iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos azartinių lošimų srityje matyti, kad ūkio subjekto pašalinimas iš konkurso dėl padaryto nusikaltimo, susijusio su veikla, dėl kurios koncesijos rengiamas konkursas, iš principo gali būti laikomas priemone, pateisinama tikslu kovoti su nusikalstamumu (šiuo klausimu žr. 2012 m. vasario 16 d. Sprendimo *Costa ir Cifone*, C-72/10 ir C-77/10, EU:C:2012:80, 76 punktą ir nurodytą jurisprudenciją).
- 72 Vis dėlto koncesijos panaikinimas yra labai griežta priemonė koncesininkui, todėl šis turi galėti tiksliai įvertinti tokios sankcijos skyrimo jam riziką. Dėl to sąlygos, kada ši sankcija gali būti taikoma, turi būti suformuluotos aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai (šiuo klausimu žr. 2012 m. vasario 16 d. Sprendimo *Costa ir Cifone*, C-72/10 ir C-77/10, EU:C:2012:80, 77 ir 78 punktus).
- 73 Nagrinėjamu atveju sutarties projekto 30 straipsnio 2 dalies h punkte numatyta sąlyga, atrodo, atitinka šį reikalavimą, tačiau tai turi patikrinti nacionalinis teismas.
- 74 Reikia pažymėti, kad, pirma, kaip savo išvados 73 punkte nurodo generalinė advokatė, ši glaustai, tačiau aiškiai suformuluota sutarties sąlyga, apibrėžianti kitas, kurios turi būti tenkinamos prieš ADM priimančią sprendimą dėl panaikinimo, deramai informuotiems ir rūpestingiems dalyviams neturėtų kelti sunkumų suprasti jos taikymą ir prasmę.
- 75 Antra, kadangi kaltinimų pareiškimo sąlygas Italijos teisėje reglamentuoja baudžiamojo proceso kodekso nuostatos, jos yra prieinamos ir numatomos visiems operatoriams.
- 76 Dėl to, ar ši sutarties sąlyga taip pat atitinka proporcingumo principą, iš suformuotos jurisprudencijos matyti, kad nacionalinės teisės aktuose nustatyti apribojimai neturi viršyti to, kas būtina atitinkamam tikslui pasiekti (šiuo klausimu žr. 2003 m. lapkričio 6 d. Sprendimo *Gambelli ir kt.*, C-243/01, EU:C:2003:597, 72 punktą). Todėl, jei perkančioji organizacija iš principo turėtų galėti panaikinti koncesijos sutartį, kai kyla abejonių dėl koncesininko patikimumo, konkrečiai dėl jo padaryto nusikaltimo, susijusio su pagal koncesiją vykdoma veikla, ši galimybė vis dėlto turi būti griežtai apibrėžta, kad būtų proporcinga tikslui kovoti su nusikalstamumu.
- 77 Narinėjama atveju ADM diskrecija panaikinti koncesijos sutartį pagal sutarties projekto 30 straipsnio 2 dalies h punkte numatytą sąlygą turi du aspektus, nes, pirma, panaikinimas galimas po pirminio nuo perkančiosios organizacijos nepriklausančios teisminės institucijos įsikišimo, kai ši institucija, gavusi prokuratūros prašymą, priima kaltinamąjį aktą, pagrįstą vykdant baudžiamąjį persekiojimą surinktais įrodymais. Antra, panaikinimas galimas, kai padarytas nusikaltimas yra susijęs su pagal koncesiją vykdoma veikla.
- 78 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, sutarties projekto 30 straipsnio 2 dalies h punkte numatyta sąlyga, atrodo, neperžengia to, kas būtina siekiamam tikslui, t. y. kovoti su nusikalstamumu, pasiekti, tačiau tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

- 79 Šios išvados nepaneigia 2012 m. vasario 16 d. Sprendimo *Costa ir Cifone* (C-72/10 et C-77/10, EU:C:2012:80) 81 punktas, pagal kurį pašalinimas iš rinkos panaikinant koncesiją iš principo turi būti vertinamas kaip proporcingas kovos su nusikalstamumu tikslui, tik jei yra pagrįstas neskundžiamu sprendimu ir susijęs su pakankamai sunkiu nusikaltimu.
- 80 Iš tikrųjų, jei panaikinimas iš principo yra automatiškas, kai dėl su pagal koncesiją vykdoma veikla susijusio nusikaltimo priimamas neskundžiamas sprendimas, ši aplinkybė neatima galimybės perkančiajai organizacijai suteikti teisę esant griežtai apibrėžtoms sąlygoms panaikinti koncesiją ir nesant galutinio teismo sprendimo.
- 81 Antra, dėl panaikinimo pagal sutarties projekto 30 straipsnio 2 dalies k punkte numatytą sąlygą pažymėtina, kad draudimas organizuoti Italijos teritorijoje lošimus, panašius į lotto lošimą neturint tam leidimo, ar kitus pagal Italijos teisę draudžiamus lošimus taip pat yra priemonė kovojant su neteisėtais lošimais, o tai aiškiai yra teisėtas tikslas.
- 82 Ši sąlyga atrodo suformuluota pakankamai aiškiai, tačiau tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Taip pat ši sąlyga, panašu, yra tinkama įgyvendinant šiuo atveju siekiamą tikslą ir neperžengia to, kas yra būtina.
- 83 Vis dėlto reikia pridurti, kad vertindamas šių sąlygų proporcingumą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat turi atsižvelgti į tai, kad ūkio subjekto koncesijos sutarties panaikinimas negali būti laikomas proporcingu, jei nacionalinėje teisėje nėra numatyta veiksmingos teiminės gynybos priemonės ir žalos atlyginimo tuo atveju, jei paaiškėtų, kad toks panaikinimas buvo nepagrįstas (pagal analogiją žr. 2012 m. vasario 16 d. Sprendimo *Costa ir Cifone*, C-72/10 ir C-77/10, EU:C:2012:80, 81 punktą).
- 84 Taigi, jei operatorius, pateikęs paraišką, bet pašalintas iš konkurso dėl ginčijamų koncesijos panaikinimo sąlygų, arba dalyvis, dėl kurio priimamas sprendimas panaikinti koncesiją remiantis tomis pačiomis sąlygomis, gali pareikšti ieškinį dėl tokio pašalinimo ar panaikinimo ir tikėtis patirtos žalos atlyginimo, jei minėtas pašalinimas ar panaikinimas būtų pripažinti nepagrįstais, pavyzdžiui, dėl Sąjungos teisės pažeidimo, tokios sąlygos turėtų būti laikomos atitinkančiomis proporcingumo reikalavimus.
- 85 Atsižvelgiant į šiuos argumentus, į trečiąją klausimą reikia atsakyti, kad SESV 49 ir 56 straipsniai, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principai turi būti aiškinami kaip nedraudžiantys tokių nuostatų, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, t. y. koncesijos sutarties projekto, esančio tarp konkurso dokumentų, nuostatų, kuriose numatytas lotto paslaugos valdymo koncesijos panaikinimas, jei:
- padarytas nusikaltimas, dėl kurio buvo pateiktas kaltinamasis aktas ir dėl kurio perkančioji organizacija, atsižvelgdama į jo pobūdį, sunkumą, įvykdymo būdą ir sąsajas su pagal koncesiją patikėta veikla, įvertino koncesininką kaip nepatikimą, neprofesionalų ir netinkamos moralės,
 - koncesininkas pažeidė teisės aktus, susijusius su nesąžiningų, neteisėtų ir pogrindinių lošimų draudimu, visų pirma pats arba per bet kur įsikūrusias kontroliuojamas ar susijusias bendroves organizuoja lošimus, panašius į lotto lošimą, neturėdamas tam leidimo,

jei šios sąlygos pagrįstos ir proporcingos siekiamam tikslui ir atitinka skaidrumo principą, tačiau tai turi patikrinti nacionalinis teismas, remdamasis šiame sprendime išdėstytais argumentais.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

- 86 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (antroji kolegija) nusprendžia:

1. SESV 49 ir 56 straipsniai turi būti aiškinami taip, kad jie nedraudžia tokių nacionalinės teisės aktų, kaip nagrinėjami pagrindinėje byloje, pagal kuriuos numatoma, kad, kitaip nei kitų lošimų ir lažybų atveju, kur taikomas koncesininkų daugeto modelis, automatizuoto loto lošimo ir kitų nustatyto laimėjimo skaičių lošimų paslaugos valdymo koncesija suteikiama tik vienam koncesininkui, jei nacionalinis teismas nustato, kad laisvą paslaugų teikimą ribojančiais nacionalinės teisės aktais iš tiesų nuosekliai ir sistemiškai įgyvendindami atitinkamos valstybės narės nurodyti tikslai.
2. SESV 49 ir 56 straipsniai, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principai turi būti aiškinami taip, kad jie nedraudžia tokių nacionalinės teisės ir juos įgyvendinančių aktų, kaip nagrinėjami pagrindinėje byloje, pagal kuriuos numatoma didelė pradinė automatizuoto loto lošimo ir kitų nustatyto laimėjimo skaičių lošimų paslaugos valdymo koncesijos kaina, jei ši kaina nurodyta aiškiai, tiksliai, nedviprasmiškai ir yra objektyviai pagrįsta, o tai turi patikrinti nacionalinis teismas.
3. SESV 49 ir 56 straipsniai, nediskriminavimo, skaidrumo ir proporcingumo principai turi būti aiškinami taip, kad jie nedraudžia tokių nuostatų, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, t. y. koncesijos sutarties projekto, esančio tarp konkurso dokumentų, nuostatų, kuriose numatytas automatizuoto loto lošimo ir kitų nustatyto laimėjimo skaičių lošimų paslaugos valdymo koncesijos panaikinimas, jei:
 - padarytas nusikaltimas, dėl kurio buvo pateiktas kaltinamasis aktas ir dėl kurio perkančioji organizacija, atsižvelgdama į jo pobūdį, sunkumą, įvykdymo būdą ir sąsajas su pagal koncesiją patikėta veikla, įvertino koncesininką kaip nepatikimą, neprofesionalų ir netinkamos moralės,
 - koncesininkas pažeidė teisės aktus, susijusius su nesąžiningų, neteisėtų ir pagrindinių lošimų draudimu, visų pirma pats arba per bet kur įsikūrusias kontroliuojamas ar susijusias bendroves organizuoja lošimus, panašius į automatizuotą loto lošimą ir kitus nustatyto laimėjimo skaičių lošimus, neturėdamas tam leidimo,jei šios sąlygos pagrįstos ir proporcingos siekiamam tikslui ir atitinka skaidrumo principą, tačiau tai turi patikrinti nacionalinis teismas, remdamasis šiame sprendime išdėstytais argumentais.

Parašai.